

Yerel Okuryazarlık

Bülent GÜVEN

2. Baskı

Prof. Dr. Bülent GÜVEN

YEREL OKURYAZARLIK

ISBN 978-605-241-989-2

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarına aittir.

© 2022, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

1. Baskı: Ekim 2019, Ankara

2. Baskı: Eylül 2022, Ankara

Yayın-Proje: İbrahim Öztürk
Dizgi-Grafik Tasarım: Müge Kuyrukcu
Kapak Tasarım: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler/Ankara
Tel: (0312) 341 36 67

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

Prof. Dr. Bülent GÜVEN

Kahramanmaraşlı bir Baba ile Trabzon Of'lu bir Annenin çocuğu olarak 1974 yılında İzmir'de dünyaya gelen Prof. Dr. Bülent GÜVEN ilkokulu İzmir'de ortaokulu Kars Lise öğrenimini ise Mersin'de tamamlamış, lisans eğitimini Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Ana Bilim Dalında birincilikle tamamladıktan sonra aynı Üniversite'nin Sosyal Bilimler Enstitüsüne bağlı olarak Eğitim Programları ve Öğretimi bilim dalında lisansüstü eğitimini gerçekleştirmiştir. 1999 yılında Türkiye'de ilk kez Eskişehir Anadolu Üniversitesi tarafından açılan sınıf öğretmenliği doktora programına kabul edilmiş, 2003 yılında doktora eğitimini ilk mezun olarak tamamlamıştır. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesinde öğretim üyesi olarak yeni görevine başlayan Prof. Dr. Güven halen aynı üniversitede öğretim üyesi olarak hizmet vermeye devam etmektedir. Uluslararası ve ulusal literatüre Yerel Okuryazarlık Becerisi konulu eseri kazandırmanın yanı sıra Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler Öğretimi, öğrenme stilleri konularında kaleme aldığı çok sayıda makale, kitap bölümü ve uluslararası ve ulusal kongrelerde sunulmuş bildirileri de bulunan Prof. Dr. Güven Evli ve 3 çocuk babasıdır.

ORCID No: 0000-0002-8883-3028

ÖN SÖZ

Kıymetli Okurlar, Değerli Eğitimciler;

Toplumların gelişmesinde bilim ve araştırmaların yadsınamaz katkısı dikkate alındığında yeni keşiflere, yeni bilgi, beceri ve bakış açılarına ulaşabilmenin ancak yeni araştırmalarla mümkün olabileceği ortadadır. Özellikle Sosyal Bilimler alanında gerçekleştirilen araştırmaların Fen Bilimleri alanından farklı olarak daha çok niteliksel özelliklere odaklanması, beşeri faktörlerin değişkenliği, etki faktörlerinin yapısal özellikleri gibi nedenlerin araştırmacılar üzerinde olumsuz etkiler oluşturabildiği düşünülse de azim ve kararlılıkla yeni tekniklerle bu durumun üstesinden gelinebilmektedir. Bu eserde Sosyal Bilim disiplinlerinden seçilen, düzeye uygun olarak disiplinlerarası bir yapıda bütünleştirilerek oluşturulan Sosyal Bilgiler Dersinde öğrencilere kazandırılması beklenen “Yerel Okuryazarlık” adlı yeni bir beceri tanıtılmaya çalışılmıştır.

Okuryazarlık ve türleri konusunda ortaya konan araştırma ve eserler incelendiğinde okuryazarlık ve okuryazarlık kavramına bakışın 21. Yüzyılda farklı bir görünüm kazandığı görülmektedir. Okuryazarlık kavramı 1980’li yıllardaki bakış açısıyla salt bir deşifre ya da dönüştürme işlemi olmaktan çıkarılarak farklı boyutlarda çeşitli beceri ve niteliklere sahip olmayı öngören bir yapıya dönüşmüş ve çeşitlenmiştir. Birçok bilim dalına özgü okuryazarlık türünün ortaya çıkışı, beraberinde farklı okuryazarlık tanımlarının da literatüre eklenmesine aracı olmuştur. Örneğin Tarih, Ekonomi, Coğrafya, Çevre, Hukuk, Eleştirel okuryazarlık gibi türler bu alanda ortaya konmuş ilk çalışmalar olarak tanınmakta ve birçok ders ve alanda kullanılmaktadır. Anılan okuryazarlık türleri başta Sosyal Bilgiler dersi olmak üzere birçok derste öğrencilere kazandırılmaya çalışılmakta, üzerinde çeşitli tez çalışmaları (Kartal, 2016; Güney, 2018) ve araştırmalar (Tarhan, 2015; Aşıcı, 2009) gerçekleştirilmektedir. Özellikle son dönemde hemen hemen herkesin hemfikir olduğu yaşanan yerleşim yerinin tarihini, kültürel, sosyal, ekonomik yönden taşıdığı önemi farketmeye yardımcı olması beklenen ve oluşturacağı yaygın etki ile birliği, bütünleşmeyi, gelişmeyi ve hepsinden öte yaşadığı yeri daha iyi tanıyarak korumayı sağlama hususlarında katkı sağlaması beklenen, “Yerel Okuryazarlık” kavramı ve kapsamı bu eserde tanıtılmaya çalışılmakta, Sosyal Bilgiler dersinde gerçekleştirilebilecek uygulama örneklerine yer verilmektedir. Yaşadığı yerleşim biriminde milli ve manevi anlamda (tarihi, kültürel, turistik, ekonomik vb.) önemi bulunan, eser, ören yeri, mekan, edebi eser ve kişilikleri tanıma, yerel yaşam alanının temel özelliklerinin farkında olma, gerektiğinde edindiği bilgileri başka bireylere doğru ve düzeyine uygun şekilde hazırlayacağı bir sunumla aktarabilme özelliklerini kapsamında bulunduran bir nitelik kazanma becerisi olarak

tanımlanan “Yerel Okuryazarlık”, Sosyal Bilgiler dersine önemli katkı sağlayabilecek, gelişim dönemi itibariyle öğrencilerin ilgisini çekebilecek ve onlara nitelikli deneyimler kazandırabilecek yeni bir kavram olarak ortaya konmuştur. Kavramın yakın bir dönemde hızla yaygınlaşması ve öğretim programlarında kişisel nitelik kapsamında yer alarak alana katkı getirmesi umuduyla eserimi siz kıymetli okurların beğenilerine sunmanın gururunu yaşamaktayım. Eserin oluşmasında yaptıkları katkılar ve verdikleri fikirler için Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesinde Sınıf Eğitimi Lisans programının 3. Sınıfında öğrenim gören 2015-2017 dönem öğrencilerime, yine eserde yer alan araştırma verilerinin incelenmesi sürecinde desteklerini gördüğüm Doç. Dr. Sibel GÜVEN ve Yüksek Lisans Öğrencisi Emel KIRAT’a teşekkürü bir borç bilirim. Yaklaşık 4 yıllık bir sürecin sonunda hazırlık ve uygulamalarını gerçekleştirdiğim bu çalışmam sırasında gösterdikleri anlayış ve manevi katkılar için evlatlatım Tuğçe, İsmail Kağan ve minik Ece ile basım sürecinde her türlü yardım ve desteği sunan Pegem Akademi yayıncılık çalışan ve yöneticilerine sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Eylül 2022

Prof. Dr. Bülent GÜVEN

ORCID No: 0000-0002-8883-3028

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	v
-------------	---

1. BÖLÜM

GİRİŞ

Sosyal Bilgiler Dersinin Temel Eğitimdeki Yeri ve Önemi	2
Temel Eğitimde Kazandırılmaya Çalışılan Nitelikler	3

2. BÖLÜM

SOSYAL BİLİMLER VE SOSYAL BİLGİLER

Sosyal Bilgiler Dersinin Tarihi	8
İlköğretimde Sosyal Bilgiler Dersinin Amaçları	10
2018 İlkokul Programında Yer Alan 4. Sınıf Kazanım ve Açıklamaları.....	17
Sosyal Bilgiler Dersinin İçeriği	22
2018 İlkokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Öğrenme Alanları	28
Sosyal Bilgiler Öğretiminde Öğrenme – Öğretme Süreci.....	32
Sosyal Bilgiler Öğretiminde Strateji, Yöntem, Teknik Araç-Gereçler	40
Sosyal Bilgiler Öğretiminde Değerlendirme.....	45

3. BÖLÜM

OKURYAZARLIK KAVRAMI VE OKURYAZARLIK TÜRLERİ

Sosyal Bilgiler Öğretiminde Okuryazarlık Türlerinin Kullanımı	52
Çevre Okuryazarlığı.....	52
Dijital Okuryazarlık	53
Finansal Okuryazarlık	54
Harita Okuryazarlığı.....	55
Hukuk Okuryazarlığı	56
Medya Okuryazarlığı.....	57
Politik Okuryazarlık.....	58
Sosyal Bilgiler Öğretiminde Alternatif Bir Yaklaşım Olarak Yerel Okuryazarlık	59
Yerel Okuryazarlığın Boyutları	62
Bilişsel Boyutta Özellikler	62
Duyuşsal Boyutta Özellikler	64
Beceri Boyutunda Özellikler.....	67

Yerel Okuryazar Olan Bireylerin Özellikleri.....	68
Yerel Okuryazarlığın Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki Yeri.....	70
Yerel Okuryazarlığın Kazandırılması Konusunda Önerilen FOKUSD Programı ve Örnek Uygulama Planı	74
Programın Aşamaları	75
Çanakale İli'ne Yönelik Hazırlanan Temel Yerel Okuryazarlık FOKUSD Öğrenme Planları Örnekleri.....	77

4. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE YEREL OKURYAZARLIK ETKİNLİKLERİNE YER VERİLMESİ KONUSUNA İLİŞKİN SINIF ÖĞRETMENİ ADAYLARININ GÖRÜŞLERİ (NİTEL BİR İNCELEME: ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ)

Araştırmanın Amacı	109
Yöntem	109
Bulgular	112
Öğretim İlkeleri Kategorisine İlişkin Bulgular	115
Sınırlılıklar Kategorisine İlişkin Bulgular.....	117
Uygulamanın Amacı Kategorisine İlişkin Bulgular	121
Alternatif Görüşler Kategorisine İlişkin Bulgular	123
Yenilik Kategorisine İlişkin Bulgular	125
Yaygın Etkiler Kategorisine İlişkin Bulgular	128
Farkında Olma Kategorisine İlişkin Bulgular	134
Yerel Okuryazarlık Kompozisyonlarına Yönelik Gerçekleştirilen Kelime Analizine İlişkin Bulgular	138
Sonuç ve Öneriler	141
Kaynakça	147

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Sosyal Bilgiler Dersinin Kapsamı	7
Şekil 4.1. Öğretim İlkeleri Kategorisine İlişkin Grafik	115
Şekil 4.2. Sınırlılıklar Kategorisine İlişkin Kodlar ve Dağılım.....	117
Şekil 4.3. Sınırlılık Kategorisinde Yer Alan Kodlar Arası İlişkiler	120
Şekil 4.4. Uygulamanın Amacı Kategorisinde Yer Alan Kodlar ve Dağılımı	121
Şekil 4.5. Alternatif Görüşler Kategorisine İlişkin Bulgular	123
Şekil 4.6. Yenilik Kategorisinde Yer Alan Kodlar	125

Şekil 4.7. Yenilik Kategorisinde Bulunan Kodlar Arası İlişkiler.....	127
Şekil 4.8. Yaygın Etkiler Kategorisinde Yer Alan Kodlar.....	128
Şekil 4.9. Yaygın Etkiler Kategorisinde Yer Alan Kodlar Arasındaki İlişki I.....	132
Şekil 4.10. Yaygın Etkiler Kategorisinde Yer Alan Kodlar Arasındaki İlişki II.....	132
Şekil 4.11. Yaygın Etkiler Kategorisinde Yer Alan Kodlar Arasındaki İlişki II.....	133
Şekil 4.12. Farkında Olma Kategorisine İlişkin Oluşturulan Kodlar.....	134
Şekil 4.13. Öğrenme-Öğretme Süreçleri Kod'unun Diğer Kodlarla İlişkisi.....	136
Şekil 4.14. Bilgi Eksikliği/Yanlışığı Kod'unun Diğer Kodlarla İlişkisi.....	138
Şekil 15. Katılımcıların Yerel Okuryazarlık Kompozisyonlarına İlişkin Gerçekleştirilen Kelime Analizi Bulutu	139

TABLolar LİSTESİ

Tablo 2.1. İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı 4. Sınıf Öğrenme Alanları, Üniteler ve Süreleri	27
Tablo 2.2. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Öğrenme Alanları ve Süreleri ...	31
Tablo 4.1. Veri Analizi Sonucu Oluşan Kategori ve Kodlara İlişkin Bulgular	112
Tablo 4.2. Öğretimde İlkeler Kategorisinde Yer Alan Kodlara İlişkin Dağılım	116
Tablo 4.3. Sınırlılıklar Kategorisine İlişkin Bulgular.....	118
Tablo 4.4. Uygulamanın Amacı Kategorisine İlişkin Bulgular	121
Tablo 4.5. Alternatif Görüşler Kategorisine İlişkin Bulgular.....	124
Tablo 4.6. Yenilik Kategorisinde Yer Alan Kodlara İlişkin Dağılım.....	126
Tablo 4.7. Yaygın Etkiler Kategorisine İlişkin Bulgular	129
Tablo 4.8. Farkında Olma Kategorisine İlişkin Kodlar ve Dağılımı.....	135
Tablo 4.9. Katılımcıların Yerel Okuryazarlık Kompozisyonlarına İlişkin Gerçekleştirilen Kelime Analizi Bulguları	139

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 4.1. Öğretimde İlkeler Kategorisinde Yer Alan Kodlara İlişkin Dağılım.....	116
Grafik 4.2. Sınırlılıklar Kategorisine İlişkin Kodların Dağılımı.....	119
Grafik 4.3. Uygulamanın Amacı Kategorisinde Yer Alan Kodların Dağılımı.....	121
Grafik 4.4. Alternatif Görüşler Kategorisinde Yer Alan Kodların Dağılımı.....	124
Grafik 4.5. Yenilik Kategorisine İlişkin Kodların Dağılımı.....	126
Grafik 4.6. Yaygın Etkiler Kategorisine İlişkin Kodların Dağılımı	130
Grafik 4.7. Farkında Olma Kategorisine İlişkin Kodların Dağılımı	135

1. BÖLÜM

GİRİŞ

Toplumsal yaşam ve onun işleyişine bireylerin bir üye olarak uyum sağlaması aile içerisinde başlamakla birlikte, yakın çevre olarak yaşam alanı içerisinde yer alan sokak ve mahallenin etkisi, yine öğrenim görülen okul, inanç itibariyle ibadethaneler, yakın çevrede bulunan tarihi, kültürel ve sosyolojik unsurlar önemli işleve sahiptirler. Bu durumun farkında olarak bireylerin eğitilmesi sağlandığında toplumun beklediği ideal insan özelliklerine uygun üyelerin yetiştirilmesi sağlanacak, yanı sıra bireylere, yakın çevresinin, yerel niteliklerin farkında oluş özelliği de kazandırılacaktır.

Sahip olunan tarihi, kültürel ve sosyolojik niteliklerin, eserlerin, tarihi ve edebi kişiliklerin farkında olduğu toplumlarda geleceğe ve devamlılığa ilişkin güvenli bakış hakim olmaktadır. Esası ya da özü korumanın ilerlemecilik akımı ile mücadelesine tanık olduğumuz dönemde, merkezde bulunması gereken varlığın birey ve ona fayda sağlayıcı özellikler mi? yoksa birlikte yaşama ve var olma konusunda toplumu ayakta tutan ortak özellikler mi? olduğu sıkça tartışılır hale gelmiştir. Yakın çevreyi tanıma konusunda geçmiş ve günümüz kıyaslaması yapılsa yeni yaşam tarzı olarak benimsenen çok katlı yapılarda birbirinden ve en yakın çevresinden habersiz insan toplulukları şeklinde sürdürülen hayattan sürekli yakınlığına tanık olunmaya başlanılmıştır.

Yaşanan bu olumsuzlukların ve sorun olan durumların giderilmesinde etkili bir yardımcı olabilecek yegane ders Hayat Bilgisi'nin devamı niteliğinde görülen Sosyal Bilgiler dersidir. Özellikle ilkokuldan başlayarak 1968 programında vurgulandığı şekli ile yakın çevre yakın yurt ilkesinin dikkate alındığı eserde tanıtılan Yerel Okuryazarlık becerisinin bireylere kazandırılması yoluyla arzulanan toplumsal yapıya ulaşmak mümkün olabilecektir. Bu eserde öncelikle Sosyal Bilgiler dersinin tarihi ve öğretim programının yapısı tanıtılmakta, ardından yeni önerilen Yerel Okuryazarlık becerisi ve öğretimde kullanımına ilişkin örneklerle yer verilmektedir.

1.1. Sosyal Bilgiler Dersinin Temel Eğitimdeki Yeri ve Önemi

Sosyal Bilgiler ilkokul 4. sınıftan başlayarak öğrencilerin karşılaştıkları disiplinlerarası yaklaşımla oluşturulmuş yapısı ile onların sosyalleşmesinde etkin rol oynayan bir ders olarak görülmektedir. Sosyal Bilgiler dersi temel eğitim basamağının 4. yılından başlayarak ilk üç yılda okutulan Hayat Bilgisi dersinin devamı niteliğinde sunulmakta, Hayat Bilgisi dersinde edinilen bilgi, beceri, tutum ve değerler Sosyal Bilgiler dersi ile daha ileri bir duruma getirilmeye çalışılmaktadır. Sosyal Bilgiler 1739 sayılı Türk Milli Eğitim Temel Kanunun da ifade edilen (MEB, 2018);

“1. Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;

2. Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;

3. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak”, genel amaçlarına öğrencileri ulaştırma kapsamında önemli işleve sahip bir ders olarak görülmektedir.

Yukarıda yer alan amaçlar dikkatle incelendiğinde ilk amaç içerisinde yer alan Atatürk İlke ve İnkılaplarının temel olarak öğrenilmeye başlandığı tarihi konuların hissettirildiği bir ders olarak işlev gören Sosyal Bilgiler dersi, Anayasa kavramının tanındığı, milli, ahlaki, manevi ve kültürel değerlerin farkına varılmaya başlanan bir alan olarak da anılabilmektedir. Sahip olduğu disiplinlerarası yapı sayesinde tarih, vatandaşlık, hukuk, sosyoloji, psikoloji, antropoloji gibi birçok bilim disiplininin seçilen bilgi, beceri, tutum ve değer bu derste kazandırılabilir. Yine Türk Milli Eğitim sisteminin ikinci genel amacında ifade edilen “Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek” niteliklerine uygun bireylerin sayıca çoğalmasında Sosyal Bilgiler dersi işlevsel bir rol

oynamaktadır. Özellikle 2005 yılı programı olarak ifade edilen ilerlemecilik eğitim felsefesinin benimsendiği yeni programlarda sorumluluk sahibi, girişimci, farklı açılardan olaylara bakabilen, bilimsel düşünme becerisini edinmiş, yaratıcı bireylerin yetiştirilmesi beklentisi sıkça ortaya konmuştur. Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında sayılan niteliklerin belirlenmiş kazanımlarını öğrencilere edindirmek üzere gerçekleştirilen etkinliklerle Türk Milli Eğitim sisteminin hedeflediği yurttaş profiline uygun bireyler yetiştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Böylece bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan milli birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve nihayetinde Türk Milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmak amacıyla, başta temel eğitim olmak üzere tüm öğretim kurumları çeşitli çabalar içerisinde bulunmaktadır. Bu bağlamda ilk olarak kanunda ifade edildiği şekli ile zorunlu öğretim basamağı olan temel eğitimin öğrencilere neler kazandırmaya çalıştığını incelemek yerinde olacaktır.

1.2. Temel Eğitimde Kazandırılmaya Çalışılan Nitelikler

66-72 ay arası dönemde bulunan çocukların kabul edildiği basamak olan temel eğitim 8 yıllık bir süreci kapsamaktadır. Dörder yıllık ilk ve ortaokul adlı iki periyotta gerçekleştirilen eğitim ve öğretimi kapsayan, kız ve erkek bütün yurttaşlar için sorumlu şekilde Devlet okullarında parasız olarak sunulan temel eğitim yoluyla,

1. Her Türk çocuğuna iyi bir vatandaş olmak için gerekli temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıkları kazandırmak; onu milli ahlak anlayışına uygun olarak yetiştirmek;

2. Her Türk çocuğunu ilgi, istidat ve kabiliyetleri yönünden yetiştirerek hayata ve üst öğrenime hazırlamak,

3. İlköğretim (temel eğitimin) son ders yılının ikinci yarısında öğrencilere, ortaöğretimde devam edilebilecek okul ve programların hangi mesleklerin yolunu açabileceği ve bu mesleklerin kendilerine sağlayacağı yaşam standardı konusunda tanıtıcı bilgiler vermek şeklinde sıralanan nitelikler kazandırılmaya çalışılır.

Sosyal Bilim disiplini olarak adlandırılan alanlar oluşum itibarıyla insanların ortaya koyduğu davranışlarla, bu davranışların oluşma şekli, nedenleri, nasılları ve neticeleri ile doğrudan ilgilenirler. Bu ilginin sonucu olarak Sosyal Bilimler adı verilen disiplinler; araştırmalar yoluyla ulaşılan bilgi ve niteliklerin daha ileri noktaya taşınmasını, öğretim sürecinde öğrencilerin zihinsel, duyuşsal ya da beceriye dayalı şekilde ortaya koydukları davranışları etkileyen faktörlerin ve bu faktörlerin ortaya çıkardığı etkilerin daha iyi anlaşılması için yeni araştırmalar yapılmasını

hedeflemektedir. Ayrıca insan davranışlarına etki eden toplumsal ve küresel boyutta gerçekleşen değişimlerin nedenlerini ve sonuçlarını belirlemeyi, toplumsal yaşayışı, toplumsal yaşamdaki değişimi anlamayı, bireylerarası ilişkileri araştırmayı, anlamayı ve yorumlamayı kendisine temel hareket noktası, dahası bir amaç olarak belirlemiştir. Sosyal Bilimlerin bu haliyle oldukça soyut ve yoğun bir içerik yapısı ortaya koyması gelişim dönemi itibarıyla ilköğretim çocuklarına uygun bir alan oluşunu engellemiş, bu durumun bir sonucu olarak Sosyal Bilgiler adı verilen yeni bir yapının ortaya çıkmasına ortam hazırlamıştır.

Yeni bir ders olarak ortaya konan Sosyal Bilgiler, Sosyal Bilim kapsamında yer alan disiplinlerin bulgu ve analizlerinin, bir toplumda yaşayan insanlar için gereken, temel ve ortak öğelerini kapsayan bir düzenle oluşturulmuştur. Sosyal Bilgiler disiplinlerarası bir yaklaşımla seçilip yoğrularak oluşturulmuş bilgileri kapsamı içerisinde bütünleştiren, ilköğretim çağı çocuklarının algılama özelliklerini dikkate alarak onları toplumsallaştırmaya yardımcı olan bir derstir. Bundan sonraki bölümde, Sosyal Bilimler ile Sosyal Bilgiler arasındaki ilişkiler, özellikler ele alınmakta, Sosyal Bilgiler dersinin ilköğretimdeki yeri, önemi, gelişimi, programı ve programın öğeleri sırasıyla incelenmektedir.

2. BÖLÜM

SOSYAL BİLİMLER VE SOSYAL BİLGİLER

Toplum adı verilen dinamik insan topluluğunda yer alan bireylerin, kendi aralarında, var olan çeşitli gruplarla, kurumlarla ya da sivil toplum kuruluşları ile olan ilişkilerini inceleyen ve bunu yaparken de kapsamında bulunan değişik bilim dallarından yararlanan bir disiplinler topluluğu (Sözer, 1998) olarak tanımlanan Sosyal Bilimlerin, pek çok kez Sosyal Bilgiler kavramıyla aynı anlamda kimi zaman da farkında olmadan birbirinin yerine kullanıldığına rastlanılmaktadır. Durum böyle olmakla birlikte ders olarak Sosyal Bilgiler, içeriğinde yer alan konularını temel olarak Sosyal Bilimler kapsamında bulunan disiplinler topluluğundan seçerek düzeye uygun şekilde bütünsel bir anlayışla düzenlemektedir. Bu toplulukta yer alan her Sosyal Bilim disiplini insan yaşamının değişik bir yönünü incelemekte (Uysal, 1974) elde edilen bulgular ışığında Sosyal Bilim Disiplinlerinin ve toplumların gelişmesine katkı sağlamaktadır. Sürekli değişim içerisinde olan, çeşitli ve karmaşık sorunlarla karşı karşıya bulunan insanların ve toplumların yaşamında, çözüm yollarını araştırma ve gereksinimlere cevap verebilme özellikleri yönlerinden Sosyal Bilimlerin önemli bir işleve sahip (Paykoç, 1991) olduğu gerçeğinden hareketle bu bilim dallarının kendisine temel amaç olarak bilginin geliştirilmesini benimsediği söylenebilir. Benimsediği bu temel amaç çerçevesinde, toplumsal yaşam, insan ilişkileri, sosyal kurumlar, insan davranışlarını etkileyen değişmelerin neden ve sonuçlarının saptanması, araştırılması, anlaşılması ve yorumlanması gibi konular üzerine odaklanmıştır. Özellikle toplum olarak birlik ve beraberlik içerisinde yaşayabilmenin ve bunun sürdürülebilir kılınmasının devletler için önemini fark edebilen gelişmiş ülkeler bu hususta daha özenli davranmışlardır.

Sosyal Bilimlerin kapsadığı bilim dallarında gerçekleştirilen çeşitli araştırmalarda elde edilen bulgu ya da bilimsel sonuçların bireylere kazandırıldığı alan olan Sosyal Bilgilerin çoğu kez Sosyal Bilimlerin yerine kullanıldığına da tanık olunduğu daha öncede ifade edilmekle birlikte, Sosyal Bilgilerin; temel kültür öğelerini, birçok alandaki çalışmalardan sağlanan bulgulardan disiplinlerarası bir yaklaşımla seçilip yoğrularak oluşturulmuş bilgileri içinde bütünleştiren bir uygulama alanı (Sözer, 1998) olduğu ve içeriğini temel olarak Sosyal Bilim disiplinlerinin kapsamında bulunan bilim dallarından sağladığı unutulmamalıdır.